

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jan Konečnik

Daytonska ustava v Bosni in Hercegovini

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jan Konečnik

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Daytonska ustava v Bosni in Hercegovini

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Bosancem.

*Zahvala očetu in mami,
da sta me podpirala pri študiju,
bratu za potrpežljivost,
ker me nikoli ni bilo doma.*

Daytonska ustava v Bosni in Hercegovini

Ko je Jugoslavija zdrvela v vojno, se je zaradi svoje multietnične sestave najbolj na udaru znašla Bosna in Hercegovina. V vojni se je znašla tako s Srbijo kot Hrvaško, katerih naroda sta poleg Bošnjakov prav tako del etničnega mozaika te države. Krvavo vojno so po odločnem posredovanju ustavili šele Američani, ki so v največji meri prevzeli tudi formiranje nove ustavne ureditve. Četrta aneks Daytonskega mirovnega sporazuma je tako ustava Bosne in Hercegovine, katere glavni namen je omogočiti življenje v eni državi dvema entitetama in trem narodom, ki so bili še pred kratkim v vojni. Šibka stran te ustave pa je, da glede na politično situacijo ne vzpodbuja napredovanja države, saj njena določila omogočajo permanentno ohranjanje statusa quo med različnimi etničnimi skupinami. Čeprav je država potratna, neučinkovita in krvavo potrebuje reforme, je zakonodajno telo zaradi izkoriščanja daytonskih ustavnih določil nezmožno sprejemati pomembne zakone. Pri tem veliko prepreko predstavlja entitetsko glasovanje, ki se je prelevilo v etnično glasovanje in ga poslanci v skupščini izrabljajo predvsem za zaščito interesov svojega naroda, ne pa ohranjanju ravnovesja med entitetama, čemur je bil dejansko namenjen. Daytonska ustava določila, predvsem entitetsko glasovanje, so potrebna spremembe, česar se zavedajo večinoma vsi zahodni politiki in strokovnjaki, v Bosni pa so te spremembe v velikem delu političnega prostora še vedno nezaželene, saj bil lahko podrl ravnovesje med konstitutivnimi narodi.

Ključne besede: Bosna in Hercegovina, Daytonski sporazum, entitetsko glasovanje, etnično glasovanje, Daytonska ustava.

The Dayton constitution in Bosnia and Herzegovina

As Yugoslavia was running into war, because of its multiethnicity Bosnia and Herzegovina was the most affected by it. The country found itself in war with Serbia and Croatia, whose nations are along with the Bosniacs also a part of the ethnic mosaic of the country. The bloodshed was after determined intervention stopped by the Americans, who also took most of the burden of forming the new constitutional order in Bosnia. The fourth annex of the Dayton peace agreement became the new constitution of the country, its main goal is to make possible for the two entities and three nations, who were recently in war, to live in one country. The weak point of this constitution is however, that in the present situation it does not encourage any progress of the country, because the constitutional rules are set to maintain the constant situation of status quo between different ethnic groups. Albeit the country is inefficient, its public service costs a fortune and desperately needs reforms, the legislative body because of misuse can not pass any important laws. A big barrier for this is also the entity voting system which is used by the representatives in the assembly to shield the interests of their nations, not the entities, for what this voting system was originally designed. The Dayton constitution rules, especially the entity voting system, need a change, what most of the western politicians and experts agree on, but in Bosnia these changes are still unwanted, since they could upset the balance between the constituent nations.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Dayton agreement, entity voting, ethnic voting, Dayton constitution.

Kazalo

Kazalo	5
1 Uvod.....	7
1.1 Opredelitev problema.....	8
1.2 Raziskovalna vprašanja.....	9
1.3 Namen in cilj naloge.....	9
1.4 Hipoteza.....	9
1.5 Metodološki okvir.....	10
2 Jugoslavija ter vojna v Bosni in Hercegovini	10
2.1 Zgodovinska multikulturalnost.....	10
2.2 Razpad Jugoslavije.....	11
2.3 Vojna v Bosni in Hercegovini	14
2.4 Mirovni sporazumi za rešitev vojne.....	15
3 Daytonski mirovni sporazum.....	16
3.1 Aneksi daytonskega sporazuma	16
4 Aneks IV. - Ustava Bosne in Hercegovine.....	19
4.1 Preambula.....	19
4.1.1 Sestava.....	19
4.1.2 Nediskriminacija.....	19
4.1.3 Sodelovanje z mednarodnimi institucijami	20
4.1.4 Odgovornosti entitet	20
4.2 Predsedstvo Bosne in Hercegovine.....	20
4.3 Parlamentarna skupščina Bosne in Hercegovine	20
4.4 Dom naroda	20
4.5 Zastupnički dom	21
5 Procedura sprejemanja zakonodaje.....	21
6 Ustava in ustavne spremembe.....	23
6.1 Evropska unija, mednarodna skupnost ter Bosna in Hercegovina.....	23
6.1.1 Resolucija Evropskega parlamenta o razmerah v BiH	24
6.1.2 Resolucija Evropskega parlamenta in ustavna reforma	25
6.2 Poskusi ustavnih sprememb.....	27
6.1.1 “Aprilski paket”.....	27
6.1.2 “Butmirski in Prudski proces”	27
6.2 Nesoglasja vodilnih politikov Bosne in Hercegovine.....	28
6.2.1 Entitetsko glasovanje – etnično glasovanje?	29
7 Sklep	29
8 Literatura.....	31
Priloga A	34

SEZNAM KRATIC

BDP	bruto družbeni proizvod
BiH	Bosna in Hercegovina
ES	Evropska skupnost
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosna in Hercegovina
IFOR	Mednarodne vojaške sile za implementacijo miru
NATO	Organizacija severnoatlanskega zavezništva
RS	Republika Srpska
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1 Uvod

Zaradi svoje velike multikulturalnosti je bila Bosna in Hercegovina (v nadaljevanju BiH) gotovo posebnost med bivšimi jugoslovanskimi republikami. Viri pravijo, da je bilo v glavnem bosanskem mestu Sarajevu največ mešanih zakonov v vsej bivši državi, še danes pa sta zanimiva bližina in sobivanje različnih sakralnih objektov ter različnih veroizpovedi. Balkanska vojna je BiH zelo prizadela, saj je bila ta država izpostavljena agresiji tako iz srbske kot hrvaške strani, zgodil se je genocid, ogromno prebivalcev je moralo zapustiti svoje domove, že tako slaba infrastruktura je bila uničena.

Morija v Bosni in Hercegovini je bila iz demografskega vidika krvava predvsem zaradi neenakomerne poselitve prebivalcev srbske, hrvaške in bošnjaške narodnosti, kar je nazorno vidno še sedaj, četudi se je veliko ljudi preselilo v območja, kjer je koncentracija prebivalcev njihove narodnosti večja. Mnogo pa je k vojni takšne razsežnosti pripomoglo tudi vojaško in finančno zaledje, ki so ga za razliko od Bošnjakov, bosanski Srbi in bosanski Hrvati imeli v Srbiji in na Hrvaškem. Iz mednarodno-političnega vidika pa je bila vojna tako krvava tudi zaradi neenotnosti evropske politike, ki je sicer imela moč posredovati, a se ni uspela glede tega zediniti. Bolj odločno so v vojno posegle Združene države Amerike, ki so s političnim pritiskom hrvaškega predsednika Tudjmana, srbskega predsednika Miloševića ter bosanskega predsednika Izetbegovića prisilili v pogajanja o sklenitvi miru. Vendar pa je bilo vsem jasno, da politične institucije BiH niso imele velikega vpliva na tri konstitutivne narode, med katerimi je tlelo močno sovraštvo, in so bile same nezmožne ustvariti med drugim tudi ustavno rešitev za državo.

Ustavni dokument, ki so ga BiH tako rekoč vsilili, se imenuje Daytonski mirovni sporazum in je bil v tistem trenutku najboljša rešitev med slabimi, a je vojno v BiH končal in omogočil stabilizacijo razmer v državi. Sedaj, petnajst let po koncu vojne, se stanje normalizira in država se počasi pričinja ozirati proti članstvu v evropskih in drugih mednarodnih integracijah, kar pa bo vse prej kot lahka naloga. Potrebno je vedeti, da je BiH še vedno etnično razcepljena, ekonomsko dokaj zaostala in upravno zastarela država, odvisna od mednarodne pomoči in političnega pritiska mednarodne skupnosti. Delno je za tako stanje kriva tudi ustava, ki jo je vpeljal Daytonski sporazum leta 1995, saj je narejena predvsem za vzdrževanje statusa quo med konstitutivnimi narodi, kar pa onemogoča politični, gospodarski in družbeni razvoj države. Da je ključ za evropske integracije reforma preživetih ustavnih določil iz Daytona, je ne nedolgo nazaj poudarila tudi Evropska komisija (2010): „Reforma ustave je neizbežna za normalno delovanje državnih institucij, kar je pogoj za priporočitev BiH za status kandidatke za članstvo v Evropski uniji.“

Torej, Daytonski mirovni sporazum in ustavne spremembe, ki jih poskušajo v BiH uvesti,

bosta tematiki, ki ju bom preučeval v pričujoči diplomski nalogi. Ker sta se obe temi navezujeta ena na drugo, oziroma, lahko bi rekli da je ena rezultat druge, bo za boljše razumevanje potrebno predstaviti obe. Tematiko bom obdeloval predvsem iz vidika poročil mednarodnih institucij, pregledom sporazuma, skozi povzeta mnenja politikov in strokovnjakov iz področju ter seveda intervjujem na obravnavano temo.

1.1 Opredelitev problema

Ameriška diplomacija si je v Daytonu določila kot glavni cilj končati vojno in je temu podredila vse ostalo. Tako je v daytonskem paketu pristala ustava BiH le kot eden izmed 12 aneksov, priloženih temeljnemu sporazumu. Tega besedila, prevedenega iz angleškega originala in vsiljenega voditeljem treh nacionalnih blokov, državljani Bosne in Hercegovine niso nikoli potrdili na referendumu in ga tudi dejansko niso sprejeli za svojega. Res pa je tudi, da drugače kot s prisilo na koncu krvave vojne ta izmučena balkanska dežela sama svoje ustavne listine ne bi bila sposobna izdelati in sprejeti.

Ameriški avtorji daytonske ustave so za kratkoročno doseganje svojega temeljnega cilja, ustaviti vojno, prezrli prejšnje deklaracije mednarodne skupnosti in višja prizadevanja. Tako so z ozemlji nagradili agresorje, legalizirali njihova številna osvajanja, razdelili deželo na dve in pol paradržavi (dve entiteti in okrožje Brčko) ter pristali na eno poglavitnih Miloševićevih zahtev; legalizacijo odcepljene Republike srpske.

Daytonski avtorji so tako ustvarili temelje nelogičnega, protislovnega, asimetričnega, gospodarsko in socialno škodljivega sistema, s kantonalno ureditvijo v Federaciji in brez nje v Republiki srpski. Tvorci sporazuma so sicer na ves glas poudarjali cilj ponovne vzpostavitve sožitja med skupnostmi v večnarodni, večverski in večkulturni deželi. Nove administrativne meje in posledično razbitje nekoč enovitih gospodarskih infrastrukturnih sistemov pa so dejansko zacementirali povsem realne meje med tremi narodnimi skupnostmi (Bebler 2006).

Leta 2005, ob desetletnici Daytonskega mirovnega sporazume je Bebler (prav tam) tako zapisal: „Konec novembra sem se udeležil mednarodne konference, posvečene deseti obletnici Daytonu, ki sta jo organizirali Univerza na Primorskem in Univerza v Sarajevu. Od vidnih bosanskih politikov sta na konferenci spregovorila le dva (takratni predsednik tričlanskega predsedstva in zunanji minister). Vidnih bosanskomuslimanskih in bosanskohrvaških politikov in akademikov na tem zborovanju sredi Sarajeva ni bilo. S tem so verjetno pokazali svoj negativni odnos do sedanje Daytonске ureditve.“

1.2 Raziskovalna vprašanja

- V kakšnih okoliščinah je nastal Daytonski sporazum?
- Ali so sedanja ustavna določila še kos dogajanju v moderni Bosni?
- Ali je enitetsko glasovanje res osrednji problem ustave?
- Ali se entitetsko glasovanje preveša v etnično?

1.3 Namen in cilj naloge

Namen diplomske naloge je predstaviti nastanek Daytonskega sporazuma, analizirati njegovo vsebino ter njegova določila soočiti z sedanjo situacijo, v kateri se nahaja BiH. Želim tudi predstaviti legitimne potrebe po spremembah v sporazumu, ki so nujne za napredek države.

Cilji naloge so:

- dokazati, da je Daytonski sporazum, še posebej aneks o ustavi, potreben sprememb, saj ne dovoljuje dovolj manevrskega prostora za izzive, s katerimi se srečuje današnja BiH.
- dokazati, da je entitetsko glasovanje eden izmed glavnih problemov ustave BiH, saj onemogoča normalno delovanje države
- dokazati, da so ustavne spremembe nujne, če želi BiH v Evropsko unijo

1.4 Hipoteza

Pri svojem raziskovanju sem si zastavil sledečo hipotezo:

Spremembe ustave Bosne in Hercegovine, natančneje odprava entitetskega glasovanja, bi omogočila hitrejšo spreminjanje in prilagajanje zakonodaje ter omogočila BiH pot v Evropsko unijo.

Omejitve raziskovalne naloge

Ker je tema ustavnih sprememb v Bosni in Hercegovini relativno mlada, zanjo ne najdemo veliko monografskih publikacij, zato sem pri raziskovanju večinoma črpal in izdeloval analizo na podlagi časopisnih in znanstvenih člankov ter seveda na podlagi intervjuja. Poleg intervjuja z dr. Zijadon Bećirovićem iz Mednarodnega inštituta za bližnjevzhodne in balkanske študije (v nadaljevanju IFIMES) sem zaprosil tudi za intervju z veleposlanikom Zdravkom Begovićem na Veleposlaništvu Bosne in Hercegovine v Ljubljani, vendar se za pogovor nisem uspel dogovoriti.

1.5 Metodološki okvir

Pri raziskovanju sem uporabil sledeče metode raziskovanja:

Zgodovinsko-primerjalno metodo

- razlaga zgodovinskih dejstev, ki so vodili do vojne v Bosni in Hercegovini, do oblikovanja in podpisa Daytonskega mirovnega sporazuma ter politično-družbenih sprememb v Bosni in Hercegovini v 15 letih od podpisa sporazuma.

Analiza vsebine pisnih virov (primarni in sekundarni viri)

- podrobna analiza Daytonskega mirovnega sporazuma, ki bo predstavila vsebino sporazuma ter pozitivne in negativne posledice le-tega. Poudarek bo predvsem na ustavi, ki jo je ta sporazum implementiral v Bosni in Hercegovini. Analiza sekundarnih virov bo služila predvsem prikazu sprememb od sklenitve sporazuma do danes, ki vplivajo na sporazum.

Metoda družboslovnega intervjuja

- pogovor z strokovnjaki oz. relevantnimi političnimi osebnostmi, ki bodo pomagali orisati trenutno politično stanje v Bosni in Hercegovini v povezavi z določili Dayton. V tem primeru z dr. Zijadom Bećirovićem iz inštituta IFIMES v Ljubljani.

2 Jugoslavija ter vojna v Bosni in Hercegovini

2.1 Zgodovinska multikulturalnost

V Bosni in Hercegovini, ki danes ni prvič samostojna država, temveč je bila to tudi pred šestimi stoletji, so vedno živeli in še živijo pripadniki večih narodov, različnih ver, običajev, kultur in kulturnih tradicij. Sožije in sobivanje večih narodov je razpoznavni znak tega območja, na katerem se stikata Evropa in Orient. Do prihoda Turkov v 15. stoletju so tukaj živeli Bošnjaki, Srbi in Hrvati, skupaj imenovani Sklavi, ki so bili slovanskega in Vlaha, ki so bili romanskega izvora. Po turškem osvajanju je prišlo do hitre islamizacije prebivalstva. Za čas odkritja Amerike se v Bosno naseljujejo mnogi iz Španije izgnani Judje, tako imenovani Sefardi (Osti 2002).

Po avstro – ogrskem anektiranju Bosne leta 1908 so se tja naseljevali pripadniki mnogih narodov, ki so živeli v Habsburški monarhiji. Med naseljenci, Avstrijci, Čehi, Madžari, Slovaki in drugimi, je bilo tudi večje število Slovencev. Prihod Aškenazijev, nemških in poljskih Judov je številčno okrepil že obstoječo judovsko skupnost. Ko se je Bosna in Hercegovina leta 1918 znašla v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, so se tja naseljevali pripadniki skupne države, še bolj množično pa se je to dogajalo po letu 1945, v času tako imenovane nove Jugoslavije. K multietničnosti in hkrati multikulturalnosti Bosne in Hercegovine v tem času bolj ali manj prispevajo

ne le Muslimani, Srbi, Hrvatje, temveč poleg omenjenih Judov, Slovencev ter Poljakov, Italijanov in Ukrajincev še Romi, Albanci, Črnogorci in Makedonci. O veliki multietničnosti priča podatek, da so pred zadnjo vojno v okolici Prnjavorja živeli pripadniki skoraj tridesetih narodov in narodnih manjšin (Kržišnik – Bukić 2001).

Multietničnost in multikulturalnost sta bila značilna predvsem za Sarajevo, kjer je bilo v času Jugoslavije tudi največ mešanih zakonov. To kaže visoko stopnjo sožitja in neobremenjevanja s predsodki. Zato je ohranjanje multietničnega Sarajeva danes še kako pomembno, saj je tako zgled celotni državi in tudi eden od pogojev, da se Bosna in Hercegovina sploh ohrani kot državna celota. Težava, ki se je pojavila po vojni je ta, da so pripadniki različnih etničnih skupnosti izgubili medsebojno zaupanje in gordijski vozec nacionalnega vprašanja Bosne in Hercegovine je zavozlan bolj kot kadarkoli prej. Predstavniki mednarodne skupnosti si prizadevajo za ohranitev multikulturalnosti Sarajeva kot tudi celotne države, in ne brez razloga, saj se je etnična sestava prebivalstva prestolnice od začetka vojne do sedaj bistveno spremenila. Srbe, tiste, ki so zanetili vojno in tiste, ki so pred njo bežali kot tudi pripadnike drugih narodov so nadomestili Muslimani – Bošnjaki iz podeželja.

Čeprav uradnih podatkov ni, se sklepa, da je bilo pred vojno v Sarajevu 60% Muslimanov – Bošnjakov, sedaj pa jih je okoli 90%. Čas bo pokazal ali so po pristanku na spremembe etnične podobe večjega dela Bosne in Hercegovine, posebno v Republiki srpski in kratkotrajni ozemeljski tvorbi Herceg – Bosni, ki za del tamkaj živečih Hrvatov še vedno obstaja, prizadevanja za ohranjanje multietničnosti in multikulturalnosti Sarajeva prepozna. Lahko rečemo, da je Sarajevo še vedno multietnično, vendar ne v taki meri, kot je bilo pred vojno. Karkoli se bo dogajalo v prihodnosti, na katero bo gotovo vplival boj med politično modrostjo in nespametjo, v Bosni in Hercegovini ne bo mogoče izbrisali sledi multietničnega in multikulturalnega življenja (Osti 2002).

2.2 Razpad Jugoslavije

Leta 1989, 1990 in 1991 so bila čas velikih političnih in geografskih sprememb v Evropi, predvsem v komunistilnih režimih. Sovjetska zveza je od sebe dajala še svoje zadnje izdihljaje, prišlo je do padca Berlinskega zidu, simbola delitve med vzhodom in zahodom, po vseh šivih je pokala tudi Socialistična federativna republika Jugoslavija.

Razpadu jugoslovanske federacije je botrovalo več razlogov, saj je državo vse od njene ustanovitve po drugi svetovni vojni pretresalo mnogo nesoglasij med njenimi republikami, narodi in konec koncev, tudi republiški komunistični partijami, ki so se kljub v centraliziranem sistemu vedno bolj medsebojno oddaljevale.

Že v petdesetih in šestdesetih letih je bila država razpeta med dvema izključujočima se

političnima procesoma. Slovenci, Hrvati in delno tudi Makedonci so pri uveljavljanju svoje istovetnosti težili k večji federalizaciji države, Srbi pa so bili prežeti s partijskim in državnim centralizmom, ki naj bi edini zagotavljal trdnost in enotnost federacije. Maršal Tito, ki je nekako nihal med obema opcijama, se je v polovici 60' let odločil za bolj liberalno smer. Dal je odstaviti Aleksandra Rankovića, enega ključnih mož v državi in v komunistični partiji, in začel čistke znotraj tajnih služb in političnih krogov. To je omogočilo mlajšim ljudem, ki po večini niso izhajali iz narodno-osvobodilne vojne ali pa so bili v njen udeleženi kot mladoletniki, da so zasedli pomembne položaje v državi in v svojih idejah odločeni, da korenito spremenijo jugoslavsko družbo (Pirjevec 2003, 29).

Val reform, ki sledili tej zamenjavi pa vseeno ni mogel premostiti nasprotujočih si interesov v republikah, predvsem pa niso omajale Titove oblasti nad mogočnim vojaškim strojem – Jugoslovansko ljudsko armado. Po drugi strani pa je ravno liberalizacija družbe in državnih institucij omogočila, da so na površje priplavali nerešeni nacionalni problemi, ki jih je oblast v prejšnjem obdobju uspešno dušila. Začele so se porajati zahteve za večjo kulturno in versko samostojnost v republikah, svoje pravice kot narod pa so zahtevali tudi bosanski muslimani. Tako se je začel večji politični, kulturni in gospodarski odmik Zagreba od Beograda, muslimani v Bosni pa so postali eden izmed konstitutivnih narodov Jugoslavije. Konec sedemdesetih let pa je začelo vreti tudi na Kosovu, kjer so kosovski Albanci protestirali proti diskriminaciji in v bistvu zahtevali status republike znotraj federacije – kar pa je pomenilo, da bi se ločili od Srbije. Rezultat teh teženj je bila takrat avtonomija na kulturni in upravni ravni, glede na današnje stanje, ko je Kosovo samostojna država, pa so bili to dejanski začetki dolgega in krvavega procesa osamosvajanja Kosova (Pirjevec 2003, 33).

Velike družbene spremembe v 60' letih in kasneje so sovpadle tudi z ekonomsko krizo. Do takrat je Jugoslavija gospodarsko prosperirala, na veliko so jo kreditirale zahodne države, Bruto družbeni proizvod (BDP) je rasel za 7 odstotkov na letni ravni, država se je modernizirala. Ker je Jugoslavija zelo hitro sprejela posojila iz zahodnih držav, jih morala tudi začeti prva odplačevati. Leta 1965 se je v federaciji vzpostavila tudi nova ekonomska strategija, ki je prenesla veliko ekonomskih vzvodov na raven republik, t.i. policentrizem. Z novo ustavo leta 1974 pa je le nekaj ekonomskih funkcij še dejansko ostajalo na centralni ravni. Ta poteza je bila na eni strani odgovor na ekonomsko krizo, po drugi pa izraz nacionalističnih politik, saj so ekonomsko razvitejšje republike zahtevale, da uspehe svojih ekonomij v večini investirajo doma in jih ne delijo z drugimi, manj razvitimi republikami.

Razlike med republikami so bile glede na prejemke ogromne. Slovenija je s 5500 dolarji BDP na prebivalca predstavljala najbogatejšo republiko, medtem ko je BDP na Kosovu znašal le

730 dolarjev na prebivalca. Decentralitacija pa se je začela tudi v vojski, saj so so povečale pristojnosti republiški teritorialnih obramb, ki so bile organizirane kot civilna struktura poleg ljudske armade (Hofbauer 2001, 12).

Nacionalistične težnje, ki so bile v federaciji vedno bolj očitne, so naletele na plodna tla tudi v Bosni in Hercegovini, čeprav ji je z železno roko vladal eden Titovih ljubljencev, Hrvat Branko Mikulič. Ta je poskušal s strogim policijskim in ideološkim nadzorom obvarovati in obdržati zunaj konfliktov v drugih republikah, vendar mu po maršalovi smrti to več ni uspevalo. Sistem uprave v BiH je bil oblikovan po t.i. etničnem ključu – vse važnejše pozicije v upravi so zasedali Mikuliću lojalni ljudje, vendar tudi ta ni več deloval v takšnih razmerah, ki so se razvijale. Da bi zatrli uporniške namene prebivalcev, predvsem pa poslali sporočilo muslimanom, so oblasti v Sarajevu uprizorile sodniški proces proti Aliji Izetbegoviću, ki je nekaj let prej napisal „Islamsko deklaracijo“, ki je z enim izmed citatov omenjala tudi nezmožnost skupnega življenja muslimanov in nemuslimanov. Podobna usoda je doletela tudi Vojislava Šešelja, ki je v svojem, sicer neobjavljenem članku predlagal razdelitev BiH med Hrvaško in Srbijo, muslimanom pa je odrekal narodnost (Pirjevec 2003, 34).

Vendar pa so represivni ukrepi, ki so bili namenjeni zaustavitvi etničnih teženj, le-te dejansko samo še povečali, ne samo v BiH, temveč tudi v drugih republikah. Etničnim napetostim so se pridružila tudi nasprotja med posameznimi narodi glede preureditve države. Medtem, ko so Slovenci zahtevali decentralizirano in v Evropo zadržano Jugoslavijo, so Srbi želeli centralizirano in zaprto družbo (Pirjevec 2003, 35).

Glavni preobrat v Jugoslovanski politiki se je zgodil leta 1989. Nekdaj mogočni partijski aparat je postajal vse bolj nefunkcionalen, saj so ga pričeli zavračati tudi navadni ljudje. Ti se niso več udeleževali raznih odborov in komitejev, množično so izstopali iz komunistične partije, ki je imela na družbo vedno manj vpliva. Tudi nacionalistične težnje, ki jih je zvezni aparat v 60', 70' in v začetku 80' let še nekako obvladoval in zatiral, so postale neobvladljive. Vse skupaj pa je začinila še močna inflacija, ki je leta ob koncu leta znašala že 1000 odstotkov. Po propadu slovenskega predloga, da bi se federacija preoblikovala v konfederacijo, sta Slovenija in Hrvaška že potegnili prve resnejše poteze v smeri osamosvojitve. V Srbiji, ki je do nedavnega najbolj goreče zagovarjala obstoj federacije, pa so se glede na napeto dogajanje na Kosovu ter oboroževanju etničnih skupin v Bosni in Hercegovini že zavedali, da federalne države ne bo mogoče obdržati skupaj (Ramet 2006, 363 – 364).

Jugoslavija je drvela v vojno in dogajanje za naslednjih pet let je doobra predvidel politik in filozof ter nekdanji Titov sodelavec, Milovan Djilas (Djilas v Hofbauer 2001, 32): „Odcepitev Hrvaške bo sprožila upor srbske manjšine v BiH in na hrvaškem. Sledil bo vojaški spopad med

republikama Hrvaško na eni ter Srbijo in Črno goro na drugi strani. Najhujše je, ker bo vse to sprožilo versko vojno v Bosni in Hercegovini, kar pomeni tudi pokol civilnega prebivalstva. Ti dogodki pa bo sprožili tudi vstajo Albancev proti Jugoslaviji.“

2.3 Vojna v Bosni in Hercegovini

Novinarka Lila Radonjić (Radonjić v Pirjevec 2003, 114) leta 1992, pred začetkom vojne v Bosni in Hercegovini, zapisala: „Državljeni BiH so do te mere naščuvani na medsebojni spopad, da je njegov stvarni začetek samo vprašanje dneva ali povoda.“

Od leta 1990 so se Srbi, Hrvati in Bošnjaki v BiH že močno oboroževali. Prihajalo je do posameznih konfliktov. Slobodan Milošević je z orožjem oskrboval Bosanske Srbe, predvsem s pomočjo Jugoslovanske ljudske armade, ki se je takrat že v praksi spreminjala v srbsko vojsko. Celovitost BiH je bila leta 1992 na težki preizkušnji. Bosanski Srbi so bili pod kontrolo Radovana Karadžića, ki je razglašal Republiko srbskega naroda Bosne in Hercegovine, ki je seveda težila k zavezništvu s takrat uradno še jugoslovansko federacijo. Na drugi strani je ta poteza vzpodbudila Franja Tudjmana, da je tudi sam izrazil prepričanje, da bo hrvaški narod v BiH želel priključitev k matični domovini. Medtem ko so tako Srbi kot Hrvatje napovedovali izključitev iz BiH, je vodja bošnjakov Alija Izetbegović še vedno zagovarjal celovitost Bosne in Hercegovine kot republike državljanov, ki bo temeljila na enakih pravicah prebivalcev vseh narodnosti in ver (Pirjevec 2003, 117).

V tem času so se v BiH in na ozemlju Hrvaške in Srbije formirale paravojaške enote, ki so kasneje tudi v veliki meri krive za velika vojna grozodejstva, ki so se dogajala v vojnah na Balkanu. Dejansko sta se Milošević in Tudjman že leto poprej dogovorila o razdelitvi ozemlja BiH in s tem uresničevala „Veliko Srbsko“ in „Veliko Hrvaško“ idejo. Nista se pa mogla dogovoriti o razdelitvi ozemlja BiH med državama, kar so Srbi in Hrvati kasneje reševali z vojno. Ta vojna se je začela kot vojna med dvema državama, v BiH pa se je razvila v državljansko vojno. Kot piše Minić v svojih ugotovitvah, sta tako Srbija kot Hrvaška pod posredništvom Bosanskih Srbov in Hrvatov začele in usmerjale vojne za delitev te republike (Minić 2002, 22).

Legitimna vlada Bosne in Hercegovine si je leta 1992 prizadevala za mednarodno priznanje države v okviru njenih meja v Jugoslaviji. S tem namenom je bil februarja speljan tudi referendum, katerega so Srbi v Bosni množično bojkotirali, tako da je glasovalo le dobrih 63 odstotkov vseh prebivalcev, večinoma bosanskih Hrvatov in Bošnjakov, ki so se v večini izrekli za suvereno državo Bosno in Hercegovino. Vodilni v Bosni in Hercegovini so namreč verjeli, da bo ta referendum mednarodno utrdil suverenost BiH in preprečil bosanskim Srbom, da bi ustvarili svojo državo. Ta

poskus ni obrodil sadov (Ramet 2006, 417).

Kot preostala etnična skupina v BiH so bili najbolj na udaru seveda bosanski Muslimani, saj jih je aprila 1992 napadla srbska stran, leta 1993 pa še hrvaška. Bošnjaške vojaške sile, v katerih so bile tudi multunacionalne enote, so dejansko branile Bosno in Hercegovino pred Miloševićevo srbsko in Tudjmanovo hrvaško agresijo in poskušale preprečiti razdelitev države ter ohraniti njeno suverenost. Čeprav sta se Milošević in Tudjman dogovarjala o mirni „preselitvi“ prebivalstva, da bi tako etnično homogenizirala območja v Bosni in Hercegovini, so vodje bosanskih Hrvatov in Srbov ta dogovor uresničevali z etničnim čiščenjem, kateremu so bili podvrženi tudi Bošnjaki. Ti so, zaradi maščevanja, obojim vračali z enako mero, torej etničnim čiščenjem in množičnimi poboji (Minić 2002, 26).

2.4 Mirovni sporazumi za rešitev vojne

Vojna na Hrvaškem in v Bosni je postajala trn v peti evropske in mednarodne skupnosti. Čeprav si je Evropska skupnost prizadevala za diplomatsko rešitev krize, ji to zaradi nezmožnosti soglasja in neodločnosti vseh članic ni posebej uspevalo. Misija modrih čelad združenih narodov, ki so bile nameščene v Bosni, se je izkazala za katastrofo. Kot piše Pirjevec (2003, 227), je takratni generalni sekretar Združenih narodov (ZN) Boutros Boutros-Ghali ob obisku Sarajeva videl, da mirovniki ne morejo opravljati niti osnovnih humanitarnih nalog. Bolj direktno in odločno pot so ubrale ZDA, ki so dejansko prisilile Miloševića, Tudjmana in Izetbegovića, da so sedli za pogajalsko mizo in jim že v naprej dale vedeti, kaj mora biti cilj teh pogajanj – zaustavitev spopadov in sklenitev miru.

Čeprav je bil Daytonski sporazum tisti, ki so ga sprte strani na koncu podpisale (skozi dogajanje so bili predlagani tudi drugi, npr.: Vance-Owenov načrt, načrt Owen-Stoltenberg), pa je bil ta po besedah Zijada Bećirovića (Bećirović 2010), zamišljen skupaj z načrtom “Z4”¹ za Hrvaško. Zato Bećirović meni, da je Daytonski sporazum nekako propadel že v osnovi, saj ni uresničen v dejanskem obsegu, v katerem je bil predviden.

1 Načrt “Z4” je bil načrt, po katerem bi Srbi na Hrvaškem (v t.i. Srbski Krajini) dobili široko avtonomijo, a ostali znotraj hrvaške. Hrvati načrta niso hoteli podpreti, vendar so na njih naredili velik pritisk. Zato so izvedli vojno akcijo “Nevihata”, po kateri Z4 več ni prišel v poštev.

3 Daytonski mirovni sporazum

Daytonski mirovni sporazum (Dayton peace agreement) je dokument, ki je bil sprejemljiv za vse sprte strani in je končal vojno v Bosni in Hercegovini. Pogovori in pogajanja o dokumentu so potekala novembra 1995 v ameriški vojaški bazi v Daytonu, zvezni državi Ohio. V imenu BiH, Zvezne republike Jugoslavije (ta je imela dovoljenje, da podpiše sporazum v imenu Republike Srpske) in Republike Hrvaške so se pogajali Alija Izetbegović, Slobodan Milošević in Franjo Tuđman, vse skupaj pa je potekalo pod velikim pritiskom mednarodne skupnosti, predvsem Združenih držav Amerike in njihovega predsednika Billa Clintona. Mednarodno skupnost so na pogajanjih in kasneje pri podpisu dogovora v Parizu predstavljali britanski, ruski, španski premieri Major, Černomirdin, Gonzalez, nemški kancler Kohl in francoski predsednik Chirac, prisoten pa je bil tudi posebni odposlanec Evropske Unije (Dayton agreement summary: 1).

Sporazum je sestavljen iz 11 aneksov, zagotavlja pa suverenost Bosne in Hercegovine v navzven v obstoječih predvojnih mejah, navznoter pa ustvarja dve entiteti: Federacijo Bosno in Hercegovino, ki jo sestavljajo Bošnjaki in Hrvatje, ter Republiko Srpsko, ki jo večinoma sestavljajo Bosanski Srbi ter okrožje Brčko, ki uživa avtonomijo med obema entitetama. Razmerje v teritoriju je 51:49 odstotkov v korist federacije BiH.

3.1 Aneksi daytonskega sporazuma

Kot smo že omenili, sporazum sestavlja 11 aneksov (1.a in 1.b vojaška, 2-11 pa civilni), ki se nanašajo na: vojsko in regionalno stabilizacijo², mejo med entitetama³, volitve⁴, ustavo⁵, arbitražo⁶, človekove pravice⁷, ureditev vprašanja beguncev in razseljenih oseb⁸, varstvo narodne dediščine⁹, javna podjetja¹⁰, civilno implementacijo¹¹ in mednarodne policijske sile¹². Za uresničevanje vojaških aneksov je zadolžen IFOR (Mednarodne vojaške sile za implementacijo miru), za civilni del pa Visoki predstavnik.

Za boljše razumevanje tematike predstavljam povzetek vsebine sporazuma, natančneje njegovih aneksov.

2 Annex 1a: Military aspects, annex 1b: regional stabilization

3 Annex 2: Inter-entity boundary

4 Annex 3: Elections

5 Annex 4: Constitution

6 Annex 5: Arbitration

7 Annex 6: Human rights

8 Annex 7: Refugees and displaced persons

9 Annex 8: Commission to preserve national monuments

10 Annex 9: Bosnia and Herzegovina public corporations

11 Annex 10: Civilian implementation

12 Annex 11: International police task force

Aneks 1a – Regionalna stabilizacija

- aneks o regionalni stabilizaciji govori predvsem o pričetku pogajanj med predstavniki BiH, predstavniki federacije BiH in Republike Srpske z namenom, da dosežejo dogovor o graditvi medsebojnega zaupanja med narodi. Govori tudi o prepovedi uvoza orožja in vojaške opreme v BiH, prav tako pa predvideva zmanjšanje težkega orožja, oklepnih vozil, tankov in podobnega ter prav tako predvideva količinske omejitve pri uporabi tega orožja.

Aneks 1b: Meja med entitetama

- med federacijo BiH in Republiko Srpsko bo vzpostavljena meja, Sarajevo ostane enotno in bo združeno s federacijo BiH, vendar bo odprto za vse prebivalce države.
- Goražde bo s federacijo povezoval zemeljski koridor, status Brčkega pa bo določila arbitraža

Aneks 3 – Volitve

- Svobodne in poštene volitve se bodo izvedle v 6 do 9 mesecih, kjer se bodo izbirali člani predsedstva in predstavniškega doma Bosne in Hercegovine, ter v institucije obeh entitet.
- Pravico do volitev v svojem prvotnem bivališče imajo tudi begunci in v vojni razseljene osebe, tudi po pošti.
- Vse podpisnice sporazuma morajo ustvariti razmere, v katerih se bodo svobodne in poštene volitve lahko izvedle ter, da bodo lahko volilni upravičenci svojo volilno pravicco tudi udeležili. Prav tako se mora varovati pravica do svobode izražanja in svobode tiska
- Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) bo nadzorovalavolitve in priprave na volitve.

Aneks 4: Ustava

- Z podpisom sporazum BiH sprejme novo ustavo
- BiH je suverena država z mednarodno priznanimi mejami, ki jo sestavljata dve entiteti
- Ustava zagotavlja spoštovanje človekovih pravic, svobodno gibanje ljudi, dobrin, storitev in kapitala znotraj države
- Centralna vlada je sestavljena iz predsedstva, dvodomne zakonodajne oblasti in ustavnega sodišča.
- Ustanovi se centralna banka in monetarni sistem, centralna vlada je odgovorna tudi za zunanje odnose, spoštovanje pravnega reda, nadzor nad letalskim prometom, komunikacijami
- Vojaška koordinacija se izvaja s strani posebnega odbora, v katerem so člani predsedstva
- Osebe, ki prestajajo kazen, ki jo je določilo mednarodno sodišče v Haagu, prav tako osebe, ki so pod drobnogledom sodišča, osebe, za katere je izdana tiralica, se ne smejo udeležiti

volitev na ozemlju BiH kot kandidati

Aneks 5: Arbitraža

- Federacija Bosna in Hercegovine ter Republika Srpska bosta medsebojne spore razreševale s pomočja arbitraže

Aneks 6: Človekove pravice

- za vse osebe v BiH veljajo mednarodno priznani dokumenti o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah
- ustanovi se komisijo za človekove pravice, ki jo sestavljata ombudsman človekovih pravic in sodišče za človekove pravice
- Agencije Združenih narodov in OVSE nadzorujejo upoštevanje človekovih pravic

Aneks 7: Begunci in razseljene osebe

- begunci in razseljene osebe imajo pravico se vrniti na svoje domove oz. za izgubljene domove dobiti primerno odškodnino
- o vračilu nepremičnin beguncem in razseljenim osebam odloča komisija za begunce in razseljene osebe

Aneks 8: Komisija za ohranitev nacionalnih spomenikov

- ustanovi se komisija za ohranitev nacionalnih spomenikov
- komisija ukrepa pri postavitvi oz. odstranitvi spomenikov, ki so pomembni za skupino ljudi s skupnim kulturnim, zgodovinskim, verskim ali etničnim poreklom
- entiteti sta dolžni skrbeti za vso imovino, ki se označena kot nacionalni spomenik

Aneks 10: Civilna implementacija

- podpisnice sporazuma zahtevajo, da se v BiH vzpostavi institucija visokega predstavnika, v skladu z resolucijami Združenih narodov, ki bo koordiniral in pospeševal civilne iniciative sporazuma, kot so človekoljubna pomoč, gospodarska rekonstrukcija, upoštevanje človekovih pravic in svobodnih volitev
- Visoki predstavnik vodi Združeno civilno komisijo, ki jo visoki politični predstavniki podpisnic, poveljniki IFOR-ja in predstavniki nevladnih organizacij
- Visoki predstavnik nima nobenega nadzora na IFOR-jem

Aneks 11: Mednarodne policijske sile

- Združeni narodi morajo vzpostaviti mednarodne policijske sile, ki bodo izvajale različne naloge, med drugim izobraževale in svetovale lokalnim policijskim enotam ter nadzorovale delo policije
- Mednarodne policijske sile vodi komisar, ki ga določi generalni sekretar Združenih narodov

4 Aneks IV. - Ustava Bosne in Hercegovine

Za naše raziskovanje je najbolj relevanten aneks številka 4, ki predstavlja ustavo Bosne in Hercegovine¹³. Iz celotnega dokumenta sem predstavil tiste dele ustave BiH, ki so za naše raziskovanje pomembne.

4.1 Preambula

V duhu sprave, prijateljstva, človeškega dostojanstva, svobode, enakosti, miru ter z željo za mirnodobne odnose, pluralistično družbo, boljše življenje in ekonomsko rast - Bošnjaki, Hrvati in Srbi kot konstitutivni narodi (skupaj z drugimi), državljani Bosne in Hercegovine, s tem dokumentom določajo sledečo ustavo Bosne in Hercegovine:

Uradno ime države je „Bosna in Hercegovina“, ki bo nadaljevala svoj uradno obstoj pod okriljem mednarodnega prava kot država. Notranja členitev države bo spremenjena, kot bo nadalje navedeno v ustavi, mednarodno priznane zunanje meje pa ostanejo enake. BiH ostane članica Združenih narodov lahko pob svojim imenom zaprosi za članstvo v organizacijah ZN-ja in drugih mednarodnih organizacijah.

Obstajalo bo državljanstvo Bosne in Hercegovine, ki ga nadzira Parlamentarna skupščina, obstaja pa tudi državljanstvo obeh entitet. Državljanji obeh entitet so prav tako državljani Bosne in Hercegovine.

Državljanstvo BiH pripada vsakomur, ne glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, nacionalno, politično ali drugo opredelitev. Prav tako državljanstvo pripada vsakomur, ne glede na povezave s katerokoli nacionalno manjšino, imovino, rojstvom ali drugim statusom. Državljanstvo prav tako pripada vsakomur, ki je bil pred veljavnostjo tega sporazuma državljan Republike Bosne in Hercegovine.

4. 1.1 Sestava

Bosno in Hercegovino sestavljata dve entiteti, Federacija Bosne in Hercegovine in Republika Srpska (Annex IV., Composition, 32.).

4.1.2 Nediskriminacija

Uživanje pravic in svobode, predvidenih v tem dokumentu ali v mednarodnih sporazumih, navedenih v aneksu I. te ustave, je zagotovljeno vsem osebam v Bosni in Hercegovini, brez diskriminacije glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično in drugo mišljenje, nacionalno

13 Celotni tekst Ustave BiH je dosegljiv na: <http://www.ndcsarajevo.org/files/Dayton%20Peace%20Agreement.pdf>

ali socialno poreklo, povezanost z nacionalno manjšino, imovino, rojstvo ali drugim statusom.

4.1.3 Sodelovanje z mednarodnimi institucijami

Vse odgovorne oblasti v BiH bodo sodelovale oz. dovolile neoviran dostop (Annex IV., Cooperation, 34): mednarodnim organizacijam za nadzor nad človekovimi pravicami, mednarodnim nadzornim telesom, mednarodnemu sodišču za vojne zločine v Haagu in drugim organizacijam s strani Varnostnega sveta Združenih narodov z mandatom za zaščito človekovih pravic.

4.1.4 Odgovornosti entitet

Vsaka od entitet mora nuditi ustrezno pomoč in sodelovanje vladi BiH (in s tem pomagati vzdrževati mednarodne obveznosti BiH. (Annex IV., Responsibilities of and relations between the Bosnia and Herzegovina institutions and the entities, 34).

4.2 Predsedstvo Bosne in Hercegovine

Predsedništvo BiH sestavljajo trije člani, Srb, Bošnjak in Hrvat in so voljeni direktno v svoji entiteti, tako da vsak volivec glasuje za enega kandidata. Funkcija je rotirajoča, mandat pa traja štiri leta. (Annex IV., Parliamentary assembly, 36)

Odločitve predsedništva se načeloma sprejemajo s konsenzom. V kolikor ni mogoče doseči konsenza, lahko dva člana preglasujeta tretjega. Vsak član predsedstva pa lahko odločitev predsedstva predstavi delegatom svoje etnične skupine v parlamentu RS ali FBiH, ki lahko to odločitev z dvotretjinsko večino glasov ovržejo.

4.3 Parlamentarna skupščina Bosne in Hercegovine

Parlament v Bosni in Hercegovini (Annex IV., Parliamentary assembly, 36) se imenuje „Parlamentarna Skupščina“. Sestavljen je iz dveh domov (glej Tabelo 4.1.), Doma naroda in Zastopniškega doma (Dom ljudstva in Zastupnički dom). Da je predlagan zakon sprejet, ga morata podpreti oba domova.

4.4 Dom naroda

Dom naroda sestavlja petnajst predstavnikov članov, pet Hrvatov, pet Bošnjakov in pet Srbov. Hrvaške in Bošnjaške poslance iz Federacije izbirajo hrvaški in bošnjaški zastopniki v Zastopniškem domu federacije. Poslance iz Republike Srpske izbira pa Narodna skupščina Republike Srpske. Devet članov Doma naroda lahko tvori kvorum, vendar samo pod pogojem, da so navzoči najmanj trije bošnjaški, trije hrvaški in trije srbski poslanci.

4.5 Zastupnički dom

Zastupnički dom sestavlja 42 zastopnikov, ki so niso enakomerno razdeljeni med vsemi tremi narodi. Tako je 14 poslancev iz Republike Srpske, 28 poslancev pa iz Federacije BiH, pri čemer ni nujno, da je 14 Bošnjakov in 14 Hrvatov.

Člani Zastopniškega doma se izbirajo neposredno iz entitete, kateri pripadajo po zakonih, ki jih je sprejela Parlamentarna skupščina. Kvorum Zastupniškega doma lahko tvori večina na seji prisotnih članov.

Po volitvah leta 2006 je bila sestava Zastupniškega doma sledeča: 14 Srbov, 22 Bošnjakov in 6 Hrvatov, po volitvah 2010 pa je sestava 14 članov srbskih strank, 24 članov bošnjaških strank in 4 člani hrvaških strank.

Tabela 4.1. Sestava Parlamentarne skupščine Bosne in Hercegovine¹⁴

5 Procedura sprejemanja zakonodaje¹⁵

- Vsa zakonodaja potrebuje potrditev obeh domov parlamenta.
- Vse odločitve v obeh domovih so večinske glede na prisotno število poslancev. Predstavniki in člani se morajo po najboljših močeh potruditi, da „večina“ zajema najmanj eno tretjino glasov predstavnikov in članov ozemlja vsake izmed entitet. Če večina ne zajema vsaj ene tretjine glasov vsake izmed entitet, predsedujoči in njegova namestnika ustanovijo komisijo

14 FBiH – Federacija Bosna in Hercegovina, RS – Republika Srpska

15 Annex IV, Procedures. Daytonski sporazum, stran 36

in poskušajo v treh dneh po glasovanju pridobiti odobritev. Če to ne uspe, bo odločitev sprejeta na podlagi večine prisotnih in volečih, vendar pa ne sme število nasprotujočih glasov presegati dve tretjini ali več predstavnikov iz ene izmed entitet.

- Neka predlagana odločitev skupščine je lahko označena za negativno ali destruktivno za interese Bošnjaške, Srbske ali Hrvaške skupnosti, v kolikor ga tako označi večina Srbskih, Bošnjaških in Hrvaških delegatov v skupščini. Da je takšen predlog obstrukcije sprejet, mora zanj v Domu naroda glasovati večina Bošnjaških, Srbskih ali Hrvaških delegatov, ki so prisotni in volijo.
- Če večina Srbskih, Hrvaških ali Bošnjaških predstavnikov nasprotuje sklicevanju na določila v prejšnjem odstavku, mora predsedujoči skupščini ustvariti skupno komisijo treh predstavnikov, vsak iz ene etnične skupnosti, da bi rešili zadevo. Če komisijo to v petih dneh ne uspe, se zadeva prenese na Ustavno sodišče, ki jo obravnava po hitrem postopku in odloči o pravilnosti procedure.

Anglosaksonska ustava v kontinentalnem pravnem redu

Kot v svoje znanstvenem članku piše Zlatko Hadžidedić (Hadžidedić 2010, 1), se v “Bosni in Hercegovini prekrivata dva sistema koncepcije prava in pravice - kontinentalni in anglosaksonski, ki na terenu tvorita dva med sabo skregana pravna sistema.” Čeprav se je na tleh BiH v zadnjih sto letih izmenjalo kar nekaj držav, je v BiH močno zasidrana kontinentalna koncepcija pravice in prava, ki jo je utrdila Avstro-Ogrska monarhija. Daytonski sporazum je uvedel anglosaksonsko koncepcijo prava, predvsem z ustavo, ki je del sporazuma, kot smo že spoznali v prejšnjih poglavjih.

Hadžidedić (2010, 1,2) definira kontinentalno in anglosaksonsko koncepcijo prava sledeče:

Kontinentalna koncepcija prava dojema pravico kot metafizično, univerzalno kategorijo, ki mora veljati v vseh družbah, državnih sistemih in časih. To metafizično ravnotežje se lahko poruši na fizičnem nivoju, v družbi, kar rezultira v stanju nepravilnosti. Ravnotežje metafizične pravice se lahko znova vzpostavi s potrebnimi pravnimi posegi na družbenem nivoju, s čemer se vzpostavi tudi ravnotežje na metafizičnem nivoju. Ker koncept univerzalne pravice velja v vseh družbah, sistemih in časih, so omenjeni pravni posegi vsesplošno veljavni in se ne prilagajajo dogajanju v posameznih družbah in primerih.

Anglosaksonska koncepcija prava pa izhaja iz predpostavke, da je ravnotežje pravice le

fizična kategorija, ki obstaja izključno v družbi. Tako v primeru zrušenega ravnotežja pravice posledice obstajajo le v določeni družbi, na fizičnem nivoju. Pravično ravnotežje se lahko tako znova vzpostavi z ukrepi, ki vsebujejo faktorje, med katerimi se je porušilo ravnovesje. Po tej percepciji namreč ob zadovoljitvi interesov vseh sprtih strani, pride tudi do ravnotežja v družbi. Pride do neke vzajemne pogodbe.

Kot pravi Bećirović (Bećirović 2010), “anglosaško pravo ni postavljalo vprašanja agresije Bosne, Hrvaške in Srbije, temveč je samo potrdilo dogovor med tremi stranmi. Še to, takrat Milošević ni imel nobene pravice zastopati Srbije, saj ta takrat sploh ni bila subjekt mednarodnega prava, temveč je bila Zvezna republika Jugoslavija (ZRJ), ampak ga je legalizirala mednarodna skupnost. Izetbegović je takrat predstavljal BiH, ampak dejansko ne celotne, saj je predstavljal Bošnjaško oz. Muslimansko stran. Ni imel odobritve ne parlamenta in ne predsedstva. Tudjman se je legaliziral sam, saj je imel de facto kontrolo nad hrvaškimi silami v BiH. S tem sta Tudjman in Milošević tudi priznala, da sta sodelovala v vojni.”

Tako je tudi bila tudi ustava Bosne in Hercegovine dejansko sestavljena na podlagi anglosaksonske koncepcije prava (sestavljali so jo v večini ameriški pravniki), prirejena za točno določeno situacijo, v kateri so se sprte strani znašle in med njimi vzpostavila status quo, več ali manj na ozemljih, ki so jih sprte strani zasedle v tri in pol letih bojevanja. S tem, ko je ustava sprejela teritorialno in etnično stanje ob koncu vojne, je legalizirala genocid in etnično čiščenje, ki se je v vojni dogajalo. Sprejetja takšne razdelitve teritorijev, ki sta se formalno oblikovala kot entiteti, se podrejajo tudi volilni in vsi ostali mehanizmi v ustavi BiH.

6 Ustava in ustavne spremembe

„Hitra in pravočasna potrditev reformnega paketa v parlamentu BiH bo potrdila pripravljenost države, da prevzame lastništvo novih rešitev ter nato v praksi izvede reforme, ki jih potrebujejo državljani,“ je sporočilo avstrijsko predsedstvo leta 2006 (“Unija podpira ustavne spremembe v BiH”. Dnevnik, 24.04.2006).

6.1 Evropska unija, mednarodna skupnost ter Bosna in Hercegovina

Prihodnost Bosne in Hercegovine je gotovo v Evropski uniji, vendar je pot do polnopravnega članstva še zelo dolga. Kot pravi Valentin Inzko (Članek “EU je gonilna sila v Bosni in Hercegovini”), ki trenutno opravlja nalogo posebnega predstavnika Evropske unije (in tudi

visoge predstavnika mednarodne skupnosti), si „80 odstotkov državljanov BiH želi vstop v EU, razlogov za to pa ni težko razumeti. Želijo si gospodarske blaginje, svobode potovanja in varnosti, ki bi jo prineslo članstvo v Uniji ... BiH se premika od daytonske zapuščine proti evropskim integracijam ... moja naloga je lokalnim akterjem v tesnem sodelovanju s predstavniki Evropske komisije zagotoviti politične nasvete in pospešiti izvajanje reform, ki jih vzpodbuja EU.“

6.1.1 Resolucija Evropskega parlamenta o razmerah v BiH

Evropski parlament (EP) je junija 2010 sprejel resolucijo (št. resolucije P7_TA(2010)0238)¹⁶ o razmerah v Bosni in Hercegovini, v kateri je govora seveda tudi o ustavnih spremembah in evropski poti BiH. V besedilu lahko najdemo poudarke na težavah, s katerimi se srečujejo politične institucije BiH, ki ovirajo normalno delovanje države in tudi predstavljajo problem pri približevanju k evroatlantskim integracijam.

- EP je zaskrbljen zaradi naraščanja politične retorike, ki je vzrok za politično, gospodarsko in socialno stagnacijo ter poslabšanje medetničnih odnosov. Politična elita je nezmožna dosežati kompromise in oblikovati skupno vizijo glede težav, ki pestijo državo (Resolucija EP o Razmerah v BiH, točka B).
- Trda nacionalistična in separatistična retorika škodi splošnemu interesu države (Resolucija EP o Razmerah v BiH, točka C.), ovira medetnično spravo in zavira evropske ambicije članstva države v EU. To je še posebej nevarno, saj lahko pripelje do še večje zaostalosti BiH za drugimi državami Zahodnega Balkana.
- Daytonski sporazum je sicer končal vojno, vendar ni ustvaril delujoče države. Določila sporazuma so glavna ovira za učinkovito delo vlade, kar slabi sposobnost izvajanja potrebnih reform na poti v EU. Politični procesi so še vedno razdrobljeni med državo in entitetama, ki jih je sporazum ustvaril (Resolucija EP o Razmerah v BiH, točka C).
- Ustavna reforma (Resolucija EP o Razmerah v BiH, točka E.) je temeljna reforma, ki bo omogočila preoblikovanje Bosne in Hercegovine v učinkovito in v celoti delujočo državo; ker je delovanje pravosodnega sistema moteno, reformna prizadevanja pa oslABLjena, zato ker je sestava sodstva zapletena, ker ni enega samega proračuna, pa tudi ne vrhovnega sodišča Bosne in Hercegovine, ki bi pospešilo uskladitev med štirimi notranjimi jurisdikcijami. Politika se vmešava v pravosodni sistem, vlada Republike

¹⁶ Resolucija EP o Razmerah v BiH. Dostopno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0238&language=SL&ring=B7-2010-0342>

srbske pa nenehno izpodbija pristojnost sodišč in državnih pravosodnih organov; ker bi bilo treba strukturo entitet – kakršni sta bili predvideni z mednarodnimi sklepi – spremeniti, da bi bila učinkovitejša in skladnejša z državnim institucionalnim okvirom

- Predčasno zaprtje urada visokega predstavnika (Resolucija EP o Razmerah v BiH, točka H) na podlagi legitimne želje, da bi bil politični proces bolj v lokalnih rokah, bi lahko vplivalo na stabilnost države ter na hitrost in izid nujno potrebnih reform; ker prenos pristojnosti z urada visokega predstavnika na posebnega predstavnika Evropske unije z okrepljenim mandatom ostaja nujen korak, ki bo državi utrl pot k statusu kandidatke,
- Aneks VII. k Daytonskemu mirovnemu sporazumu (Resolucija EP o Razmerah v BiH, točka L) še vedno ne izvaja v celoti; doslej še niso bile najdene pravične, celovite in trajnostne rešitve za približno 115.000 notranje razseljenih oseb, beguncev in drugih ljudi, ki jih je prizadela vojna, napredek pri izboljšanju družbeno-gospodarskega vključevanja tistih, ki so se vrnili v domovino, pa je še vedno nezadovoljiv; po podatkih Mednarodnega odbora Rdečega križa od konca vojne še vedno pogrešanih deset tisoč ljudi, njihova usoda pa ostaja neznana,
- EU poziva (Resolucija EP o Razmerah v BiH, Možnost članstva v EU, točka 4) tudi podpredsednico/visoko predstavnico in komisarja za širitev in evropsko sosedsko politiko, naj uporabita vse vzode Evropske unije in politike Bosne in Hercegovine prepričata, da se bodo začeli bolj usklajeno zavzemati za izpolnitev zahtev evropskega partnerstva in vseh zahtev iz stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma; spominja vse politične akterje, da sta ta dva dokumenta edina pot, ki vodi v EU, in da je njihova odgovornost do državljanov, da dosežejo kompromis in se dogovorijo o reformah; spodbuja podpredsednico/visoko predstavnico k bolj vztrajnemu in k rezultatom usmerjenemu pogojevanju EU, da bodo izpolnjene dejanske potrebe prebivalcev BiH.

6.1.2 Resolucija Evropskega parlamenta in ustavna reforma

Sicer pa resolucija EP (Resolucija EP o Razmerah v BiH, poglavje Ustavna reforma in reforma sodstva) tudi natančneje opisuje potrebne ustavne reforme v Bosni in Hercegovini:

- država mora dobiti zadostne zakonodajne, proračunske, izvršne in sodne pristojnosti, da bo lahko izpolnila vsa pristopna merila Evropske unije, oblikovala in vzdrževala delujoč enotni gospodarski prostor, spodbujala gospodarsko, okoljsko in socialno kohezijo ter zastopala in ščitila splošne interese države v tujini; zaščita bistvenih nacionalnih interesov znotraj Bosne in Hercegovine mora biti združljiva s sposobnostjo države za

ukrepanje;

- število upravnih ravni, sodelujočih pri upravljanju države, mora biti sorazmerno s finančnimi sredstvi Bosne in Hercegovine ter mora temeljiti na smotrni, skladni in učinkoviti razporeditvi odgovornosti;
- vsi državljani morajo uživati enake pravice, brez vsakršne diskriminacije, popolnoma v skladu z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in členom 2 stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma, ki zahteva spoštovanje demokratičnih načel in človekovih pravic;
- posebno pozornost je treba nameniti pravicam manjšin in občutljivih skupin, ki jih je treba zaščititi pred posredno ali neposredno diskriminacijo in nasiljem, zato spodbuja Bosno in Hercegovino, da izvaja programe javnega izobraževanja na področju človekovih pravic, ki se zavzemajo za vrednote strpnosti, pluralizma in raznolikosti;

EP tudi opozarja, da krepitev centralne države ne pomeni slabitve entitet, temveč ustvarja razmere, ki temeljijo na načelu subsidiarnosti, za učinkovito upravo, ki bo sposobna uresničiti nacionalna prizadevanja za reforme, gojiti uspešne mednarodne odnose in tako celotno državo pripraviti na pridružitve EU;

Kot še piše v resoluciji, morajo oblasti Bosne in Hercegovine v okviru temeljite ustavne reforme čim prej spremeniti ustrezne ustavne določbe in ustrezne določbe volilne zakonodaje Bosne in Hercegovine, da bodo zagotovile skladnost s sodbo Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi Sejdić in Finci¹⁷, ki jasno navaja, da veljavna ustava Bosne in Hercegovine diskriminira ljudi, omenjene kot "druge"; ugotavlja, da je sprejetje teh reform pomemben korak na poti k delujoči večetnični družbi;

V organizaciji Svet Evrope (Hadžiahmetović 2010) prav tako izpostavljajo entitetsko glasovanje kot težavo, vendar so mnenja, da to samo po sebi ni problem, problem je, ker se je to glasovanje prelevilo v etnično glasovanje. Težave pa vidijo tudi v tem, da politiki v BiH odklanjajo spremembe drugih diskriminatornih uredb v ustavi. Kot je poudaril poročevalec Sveta Evrope Kimmo Sasi, je poleg omenjenega, potrebno videti spremembe, saj pot do funkcionalne države vodi preko reform ustave. Struktura BiH se mora spremeniti, če želi biti podobna kakšni drugi, normalni državi (Bucalo 2010).

Kot navaja Cerar (2006), je "entitetsko glasovanje pretežno nezdržljivo s sodobnim

17 Jakob Finci, predstavnik judovske manjšine in Derve Sejdić, predstavnik romske manjšine v Bosni in Hercegovini. Finci in Sejdić sta tožila državo, ker jima krati temeljne človekove pravice, saj imata v skladu z ustavo in volilnim zakonom pravico aktivno, nimata pa pasivne volilne pravice- ne moreta biti voljena.

demokracičnim parlamentarizmom, razen seveda kot omejen korektiv splošnega reprezentativnega principa. Ob vsem tem pa je ustavno vprašanje entitetskega strukturiranja in entitetskega principa odločanja najvišjih državnih organov za BiH ključno tudi za njen obstoj kot enotne in suverene države.”

6.2 Poskusi ustavnih sprememb

6.1.1 “Aprilski paket”

Leta 2005, ob 10 obletnici sklenitve Daytonске sporazuma, so se člani predsedstva BiH in voditelji vseh osmih največjih strank načelno izrekli za začetek procesa ustavne reforme, ki bodo okrepile oblast državnih organov ter usmeriti delo parlamenta in institucije predsedstva. Pritisk glede ustavnih sprememb so takrat začeli izvajati predstavniki ZDA, saj so menili, da je to nujno za razvoj BiH. Vendar takratne spremembe niso bile sprejete, saj je leta 2006 za sveženj amandmajev v parlamentu BiH glasovalo 26 poslancev, torej 2 glasova premalo za dvotretjinsko večino, ki je potrebna za spremembo ustave, (Delo 2005)

Kot pravi Sarćević (2010, 49), sta takrat dva glasova zmanjkala zato, ker ustavne spremembe niso odpravljale entitetskega glasovanja. S temi trditvami se strinja tudi Bećirović (2010) “Takrat stranki Harisa Silajdžića (Stranka za BiH) in stranka Boža Ljubića (HDZ 1990) nista glasovali za aprilski paket ustavnih sprememb. Ključni problem v tem paketu je bilo, da ni odpravljal entitetskega glasovanja, to pomeni, da lahko določeno število poslancev iz ene entitete zablokira sprejetje zakonov. Temu Silajdžić nasprotuje tudi sedaj.”

V takratnem svežnju reform je bilo sicer predvideno spremeniti institucijo predsedstva, saj je bil predviden en predsednik in dva podpredsednika. Potem je bila reforma policije, ki je bila tudi kasneje izvedena, vendar ta bolj zadovoljuje Evropo, saj je prišlo do sprememb le na papirju. Težko pa se koordinirajo različne policije v BiH, zato represivni aparat ne opravlja svoje vloge. Pozitivna je reforma vojske, saj so vse oborožene sile združene pod enim poveljstvom.

6.1.2 “Butmirski in Prudski proces”

Po neuspelem poskusu leta 2006 so se pogajanja o spremembi ustave nadaljevala s t.i. “Prudskim” in “Butmirskim” procesom, vendar do leta 2009 ni prišlo do dogovora. Težava je bila predvsem pri statusu Republike Srpske. “Ustavne spremembe v tem paketu so bile preveč površne, saj niso vsebovale nobenih sprememb v statusu RS. V BiH ne more priti do učinkovitih ustavnih sprememb, če ne pride do sprememb tudi v RS,” piše Sarćević (2010, 216). Med politiki, ki so sodelovali v pogajanjih, pa je bilo zaznati tudi brezvoljnost in nepripravljenost, da bi se obstoječe

strukture spremenile. Sarčević (2010, 216) sklepa: "Izkazalo se je, da so položaji bosanske politične, pa tudi akademske, verske, vojne in gospodarske elite tesno povezani z ustavnimi določili. Vsaka sprememba bi jih tako izpostavila negotovosti."

6.2 Nesoglasja vodilnih politikov Bosne in Hercegovine

Nezmožnost dogovora in pomanjkanje politične volje predstavnikov političnih strank v BiH sta pripeljala do tega, da prizadevanja za spremembo ustane ne obrodijo sadov. Medtem ko si predstavniki Bošnjakov in Hrvatov prizadevajo, da bi prišlo v ustavi BiH do korenitih sprememb, na drugi strani predstavniki Srbov to zavračajo. Čeprav Daytonski sporazum v mednarodnih krogih velja za enega najbolj kompliciranih sporazumov, ki je ustvaril najdražji in najbolj neučinkovit državni aparat, ki je razdeljen na entitetni, kantonalni in občinski osnovi, ga premier RS Milorad Dodik ocenjuje kot najboljši sklenjen sporazum po drugi svetovni vojni. Dodik je mnenja, da edino Daytonski sporazum zagotavlja obstoj Republike Srpske (BH-News 2009).

Dodik je prav tako mnenja, da mora ustavne spremembe voditi BiH sama in ne mednarodna skupnost, saj so to interne stvari te države in od njih samih je odvisno, če bo prišlo do sprememb ali ne.

Predstavniki Stranke demokratske akcije, ki jo vodi Sulejman Tihić, so lani predstavili osnutek sprememb ustave, v katerih želijo uskladiti ustavo BiH z Evropsko konvencijo o mednarodnih pravicah. Želijo predvsem odpraviti diskriminatorne uredbe o izboru članov predsedništva in omogočiti vsem državljanom BiH, ne glede na etnično pripadnost, da lahko kandidirajo za člana predsedstva, enaka merila pa želijo vpeljati tudi za izbor članov parlamenta.

Zveza neodvisnih socialdemokratov (SNSD), ki jo vodi Milorad Dodik, je lani izdala tudi novi politični program, predvsem za volitve letos jeseni. V tem programu sicer izkazana privrženost mirovnemu sporazumu in se odklanja enakost kot osnova za blokado sistema. Zahtevajo učinkovito državo, katere cilj ni centralizacija. V SNSD smatrajo tudi, da se lahko ustava spremeni samo v skladu z stališči RS: z amandmaji, ne postavlja pod vprašaj obstoj RS v njenem teritorialnem in političnem smislu in ne ukinja entitetskega načina glasovanja (Sarčević 2010, 217).

Kot še razlaga Bećirović (Bećirović 2010), EU ni postavila sprememb ustave kot pogoj za priključitev, amapak to zahteva sam proces, ker bi takšen sistem odločanja, kot je v ustavi zapisan sedaj, onemogočal sprejemanje odločitev v BiH. "Bosna je princip, na katerem počiva Evropa. Če v Bosni različni ljudje ne morejo živeti skupaj, kako naj potem v Evropi? Če bo Evropa nasedla na diskurz Milorada Dodika in podobnih, da se moramo vsi razdeliti itd., potem se lahko začnejo po etničnih in verskih načelih deliti tudi ljubljanske ulice. Ljudje so v Bosni živeli skupaj skozi stoletja

brez nekih večjih problemov, to dokazuje zgodovina,” pravi Bećirović (2010)

6.2.1 Entitetsko glasovanje – etnično glasovanje?

Čeprav večina političnih strank iz Federacije snuje ustavne spremembe na odpravi entitetskega glasovanja, pa je analitik Dokić (2010) mnenja, da se mehanizem entitetskega glasovanja vse preveč enači z konceptom etničnega glasovanja. Meni namreč, da omenjeno glasovanje služi zaščititi entitet, ne zaščititi narodov, ki te entitete sestavljajo. “Poslanci entitet se volijo iz vrst vseh treh konstitutivnih narodov. Torej so poslanci predstavniki entitete in ne naroda, iz katerega izhajajo. Če te zaščite ne bi bilo, bi lahko poslanci iz Federacije lahko sami sprejemali zakone ter spreminjali ustavo BiH, brez glasov poslancev iz RS,” (Dokić 2010). Ker Bošnjaki poslanci od leta 2006 zasedajo 22 mest v skupščini (po volitvah leta 2010 zasedajo 19 mest), bi lahko dejansko sami, brez Hrvaških in Srbskih poslancev, sprejemali zakone. Ker je Bošnjakov več kot 50 odstotkov, dejansko sploh ne rabijo entitetskega glasovanja, da bi blokirali ali sprejeli zakonske predloge.

7 Sklep

Obstoječa določila v ustavi BiH so bila leta 1995 formirana v popolnoma drugačnih okoliščinah, kot so sedanje. Takrat je bila prioriteta končati prelivanje krvi in vzpostaviti ustavni sistem, ki bo sprtim stranem, ki so bile več kot tri leta v vojni, omogočil življenje v isti državi. Prav zaradi geografsko zelo komplicirane etnične sestave BiH je Daytonski sporazum ustvaril enega najbolj kompliciranih državnih sistemov, ki pa je bil po mnenju mnogih takrat dobra rešitev. Sedaj, 15 let po koncu sovražnosti, pa določila daytonskega sporazuma več niso kos izzivom, s katerimi se država srečuje. Kot je v intervjuju izpostavil Bećirović, je eden glavni problem ustavne ureditve BiH entitetsko glasovanje, kar so potrdile tudi institucije Evropske unije, Sveta evrope, podobnega mnenja pa so tudi drugi politologi in nekateri bosanski ter drugi politiki.

Vendar sam koncept entitetskega glasovanja ni sporen, kolikor je sporno, da je entitetsko glasovanje v kombinaciji z nezaupanjem med etničnimi skupnostmi je preraslo v “etnično” glasovanje. To pomeni, da vsaka etnična skupnost izbira svoje predstavnike med istimi etničnimi pripadniki. Tako se poslanci v skupščini ne čutijo predstavniki svoje entitete, temveč svoje etnije in bolj ko ne branijo njene interese nasproti drugih etničnim skupnostim. Posledično se tudi skoraj vse stranke v BiH formirajo na etnični osnovi in pridobivajo volivce na narodni in ne na programski osnovi.

S takšno formulacijo se strinja tudi Mirko Pejanović, ki meni, da je volilno telo BiH od leta 1990 etnično razdeljeno in zato tudi njihovi etnični predstavniki živijo od ponavljajoče se teze

“ogroženosti svojega naroda”. Prav tako odlašajo s sprejemanjem zakonov in zavirajo dinamiko reform, zaradi česar BiH izgublja čas, pa tudi energijo za spremembe. Kot pravi Pejanović (2005), “Etnične stranke v koaliciji nimajo kapacitet doseči družbeni kompromis glede strateških vprašanj za razvoj države. Nekatere nimajo niti volje za reforme in spremembe nasploh. Bosna in Hercegovina je talec neuspešnega političnega pluralizma, zasnovanega na etnodemokraciji.” Prav zaradi teh problemov morajo reforme v BiH zajemati poleg ekonomskih tudi reforme strukture političnega pluralizma ter ustavnega sistema. Namreč, za institucionalno prilagajanje držav na pravila EU se terjajo zahtevne spremembe v delovanju političnega sistema in prilagoditve javnopolitičnih dejavnosti, da se lahko na ravni Unije izvaja odločanje in oblikujejo skupne evropske politike. (Lajh 2006, 44). Tega BiH v sedanji obliki ustavnega sistema ni možna zagotavljati.

Zastavljeno hipotezo „*Spremembe ustave Bosne in Hercegovine, natančneje odprava entitetskega glasovanja, bi omogočila hitrejše spreminjanje in prilagajanje zakonodaje ter omogočila BiH pot v Evropsko unijo.*“ lahko potrdimo. Potrebno pa je dodati, da je največja težava, ki jo mora BiH premostiti, veliko nezaupanje med njenimi konstitutivnimi narodi.

8 Literatura

1. Bećirović, Zijad in Aljaf Bakhatyar. 2009. Če razpadejo ZDA, bo razpadla tudi Bosna. *Le monde diplomatique*, 12-13, (14. februar).
2. Bećirović, Zijad. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 5. avgust.
3. Bebler, Anton. 2006a. In mirna Bosna? *Dnevnik*, 36-37, (14. januar).
4. --- 2006b. *Post-Dayton Bosnia and Herzegovina: It's past, present and future*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=en&Kat=10&ID=262&Find=post-dayton&M=6&Y=2006> (24. julij 2010).
5. *BH-News*. 2009. Daytonski sporazum 14 godina poslije. Dostopno prek: http://www.bh-news.com/bs/index.php?view=article&id=169%3Adaytonski-sporazum-14-godina-poslije&option=com_content&Itemid=10 (18. avgust 2010).
6. *Bosniaks.net*. 2009. Inauguration of the new serbian leader in Bosnia and Herzegovina. Dostopno prek: <http://www.bosniaks.net/prilog.php?pid=34273> (12. avgust 2010).
7. *Bosnian Irib*. 2010. File: EU očakuje ustavne reforme u BiH poslije izbora. Dostopno prek: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5640044,00.html> (18. avgust 2010).
8. Bucalo, Elvir. 2009. Vijeće Evrope o BiH: Usvojena rezolucija nužnosti ustavne reforme. *Voanews*. Dostopno prek: <http://www.voanews.com/bosnian/news/Bosnia-Europa-constitution-reform-4-29-2010-92452574.html> (18. avgust 2010).
9. Cerar, Miro. 2006. *Bosna in Hercegovina na raspotju!* Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=256> (19. avgust 2010).
10. *EU je gonilna sila v Bosni in Hercegovini*. 2009. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/showFocus.aspx?lang=SL&focusID=394> (18. avgust 2010).
11. *Delo*. 2005. Varnostni svet podaljšal mandat Euforju, bosanski politiki pa so pristali na spremembo ustave. Dostopno na: <http://www.delo.si/clanek/o101184> (18. avgust 2010).
12. Branko Dokić. 2010. Entitetsko glasanje. *Nezavisne novine*. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/komentari/kolumne/Entitetsko-glasanje-43533.html> (18. november 2010).
13. *Dalje*. 2009. Španjolski političari: Ustavne promjene u BiH moraju se provedene. Dostopno prek: <http://dalje.com/hr-svijet/ustavne-promjene-u-bih-moraju-se-provedene/288135> (18. avgust 2010).
14. *Dayton peace agreement*. 1995. Dostopno prek: <http://www.ndcsarajevo.org/files/Dayton%20Peace%20Agreement.pdf> (24. julij 2010).
15. *Dayton peace agreement summary*. 2001. Dostopno prek: <http://www.state.gov/www>

- /regions/eur/bosnia/dayton.html (24. julij 2010).
16. *Reforma ustava BIH ključ za evropske integracije*. 2009. Dostopno prek: http://www.minber.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=2947:evropska-komisija-reforma-ustava-bih-klju-za-evropske-integracije&catid=55:vijesti-iz-bih&Itemid=79 (26. julij 2010).
 17. Evropski parlament. 2010. *Resolucija o razmerah v Bosni in Hercegovini*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0238&language=SL&ring=B7-2010-0342> (15. avgust 2010).
 18. *Glas Srpske*. 2009. Intervju Dimitris Kurkulas. Dostopno prek: <http://www.glassrpske.com/vijest/2/novosti/24036/lat/Dimitris-Kurkulas-Ustavna-reforma-nije-direktan-uslov-za-EU.html> (18. avgust 2010).
 19. --- 2009. Reforma Ustava BIH u rokama domaćih lidera. Dostopno prek: <http://www.glas-srpske.com/vijest/2/novosti/29935/lat/Reforma-Ustava-BiH-u-rukama-domacih-lidera.html> (18. avgust 2009).
 20. Hadžidedić, Zlatko. 2010. *Bosna i Hercegovina: Jedna ili dvije pravde?* Dostopno prek: <http://www.ifimes.si>. (19. avgust 2009).
 21. Hofbauer, Hannes. 2001. *Razaranje Jugoslavije*. Beograd: Založba Filip Višnjić.
 22. *Islambosna*. 2009. Valentin Incko: Prioritet reforma Ustava BIH. Dostopno prek: <http://www.islambosna.ba/index.php/vijesti/vijesti-svijet/3158-valentin-incko-prioritet-reforma-ustava-bih> (18. avgust 2010).
 23. Izetbegović, Alija. 2004. *Tajna zvana Bosna: Govori, intervjuji, pisma 1989 – 1993*. Sarajevo: Centar za analitiku, dokumentaciju i komuniciranje s javnošću.
 24. Klemenčič, Matjaž. 2002. *Prostovoljne in prisilne migracije kot orodje spreminjanja etnične strukture na območju držav nekdanje Jugoslavije*. Dostopno prek: <http://www.gla.ac.uk/departments/adulteducation/research/rg/smigra02.pdf> (18. avgust 2010).
 25. Krešić, Zoran. 2010. Međunarodna zajednica snažno će se uključiti u ustavne reforme. *Večernji*. Dostopno prek: <http://www.vecernji.ba/vijesti/medunarodna-zajednica-snazno-cese-ukljuciti-ustavne-reforme-clanak-166584> (18. avgust 2010).
 26. Kržišnik – Bukić, Vera. 2001. Slovenci v Bosni in Hercegovini, Bosna v Ljubljani. V *Razprave in gradivo*. Št. 38/39, str. 202-211.
 27. Lajh, Damjan. 2006. *Evropeizacija in regionalizacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 28. Latal, Zdravko. 2005. Bosna in Hercegovina deset let po Daytonu. *Delo*, 4, (23. november).
 29. Lazović, Tarik. 2010a. Vojko Volk: RS mora prihvatiti izmjenu entitetskog glasanja. *Dnevni*

- avaz*. Dostopno prek: <http://www.ljiljan.ba/bs/vijesti/vojko-volk/volk%3A-rs-mora-prihvatiti-izmjenu-entitetskog-glasanja> (18. avgust 2010).
30. --- 2010b. Kourkoulas: Sukob zbog ustava je najveći problem BIH. *Dnevni avaz*. Dostopno prek: http://www.dnevniavaz.ba/dogadjaji teme/6338-dimitris_kurkulas_ustav_problem_bih_sukob.html (18. avgust 2010).
31. Minić, Miloš. 2002. *Ratovi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991 – 1995*. Sarajevo: Kult-B.
32. *Minber*. 2009. Evropska komisija: Reforma Ustava BIH ključ za evropske integracije. Dostopno prek: http://www.minber.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=2947:evropska-komisija-reforma-ustava-bih-klju-za-evropske-integracije&catid=55:vijesti-iz-bih&Itemid=79 (18. avgust 2010).
33. Osti, Josip. 2002. Multikulturno Sarajevo – multikulturna Bosna in Hercegovina. V *Kultura in politika*, 42 – 46: Ljubljana.
34. *Oslobodenje*. 2010. Intervju Tarik Haverić: O demokratiji, liftovima in tramvajima. Dostopno prek: <http://www.oslobodenje.ba/index.php/images/Dokumenti/index.php?id=5796> (12. avgust 2010).
35. Pejanović, Mirko. 2005. *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*. Sarajevo: Šahinpašić.
36. --- 2009. *Društvene i političke pretpostavke ustavne reforme u Bosni i Hercegovini tokom procesa integracije u Evropsku uniju*. Dostopno prek: <http://orbus.be/aktua/arhiva/aktua2847.htm> (17. avgust 2010).
37. Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991 – 2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba
38. *Politika*. 2010a. Doris Pack: Ustavna reforma u BIH nema alternative. Dostopno prek: http://www.bihvijesti.net/izvor155328_Doris-Pack-Ustavna-reforma-u-BiH-nema-alternative.html (18. avgust 2010).
39. *Politika*. 2010b. EP za brže reforme u BIH. Dostopno prek: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5640044,00.html> (18. avgust 2010).
40. Prlić, Jadranko. 2002. V gospodarskih vrtincih: Bosna i Hercegovina na putu izgradnje održive ekonomije. Institut za ekonomsko diagnozo in prognozo. V *Bilten EDP*, ur. Egon Žižmond, 57 – 74. Ekonomsko - poslovna fakulteta v Mariboru.
41. Prlenda, Antonio. 2009. Ustavna reforma ključna za ulazak u NATO. *Southeast European Times*. Dostopno prek: <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/hr/features/setimes/articles/2009/08/24/reportage-01> (18. avgust 2010).
42. Ramet, Sabrina P. 2006. *The three Yugoslavias*. Washington D.C.: Woodrow Wilson center

- press.
43. --- 2008. *Serbia, Croatia and Slovenia at peace and at war: selected writings, 1987 – 2007*. Dostopno prek: <http://d-nb.info/987901842/04> (24. julij 2010).
 44. RTS. 2010. SAD za hitni ustavnu reformu v BiH. Dostopno prek: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/61195/SAD+za+hitnu+ustavnu+reformu+u+BiH.html> (18. avgust 2010).
 45. *Sarajevo-X*. 2009. Ustavna reforma. Tihic uručio Čoviću i Dodiku tekst platforme SDA. Dostopno prek: <http://www.sarajevo-x.com/bih/clanak/090221040> (18. avgust 2010).
 46. Sarčević, Edin. 2010. *Kultura participativne etnokracije – Aneks IV. Daytonskog sporazuma*. Leipzig: Juristische Fakultät.
 47. STA. 2006a. Parlament Bosne in Hercegovine zavrnil ustavno reformo. *Dnevnik*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/177227> (18. avgust 2010).
 48. --- 2006b. Unija podpira ustavne reforme v BiH. *Dnevnik*. Dostopno prek: <http://cm.dnevnik.si/novice/svet/176834> (18. avgust 2010).
 49. --- 2009a. Imuniteta v zameno za ustavo BiH? *24ur.com*. Dostopno prek: http://www.minber.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=2947:evropska-komisija-reforma-ustava-bih-klju-za-evropske-integracije&catid=55:vijesti-iz-bih&Itemid=79 (18. avgust 2010).
 50. --- 2009b. Slovenija podpira ustavne reforme v BiH. *RTV Slovenija*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/slovenija-podpira-ustavne-reforme-v-bih-u/217039> (18. avgust 2010).
 51. Tihic, Sulejman. 2009. Nema ustavne reforme v BiH bez Silajdzica i Lagumdzije. *24 sata*. Dostopno prek: <http://www.24sata.info/vijesti/bosna-i-hercegovina/7796-Tihic-Nema-ustavne-reforme-BiH-bez-Silajdzica-Lagumdzije.html> (17. avgust 2010).
 52. *Ustav Bosne i Hercegovine*. 2010. Dostopno prek: <http://www.parlament.ba/bos/ustav/index.php> (17. avgust 2010).
 53. *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*. 2010. Dostopno prek: <http://www.fbihvlada.gov.ba/indexx.html> (17. avgust 2010).
 54. *Ustav Republike Srpske*. 2010. Dostopno prek: <http://www.vladars.net/lt/zakoni/ustav.html> (17. avgust 2010).
 55. *Vijesti*. 2010. Azra Hadziahmetovic za svevjesti.ba: BiH potrebna hitna reforma Ustava. Dostopno prek: <http://www.vijesti.ba/intervjui/3786-Azra-Hadziahmetovic-Svevijestiba-BiH-potrebna-hitna-reforma-Ustava.html> (18. avgust 2010).

Priloga A

Intervju z Zijadom Bećirovićem, direktorjem Inštituta za bližnjevzhodne in balkanske študije.

Pogovor je bil opravljen 5. avgust 2010 na sedežu inštituta v Ljubljani.

Zakaj so potrebne ustavne spremembe v BiH?

Daytonski sporazum je načrtovan skupaj s načrtom Z4, ki predivideva, da bo del hrvaškega teritorija pod kontrolo srbskih Hrvatov. Glede na to, da Dayton Z4 ni uresničil, se postavlja samo vprašanje o smislu tega sporazuma. Namreč, Z4 je bil namenjen rešitvi regionalnih konfliktov, sedaj pa sporazum sprejet samo na območju BiH. Mislim tudi, da ni samo Dayton tisti, ki bi lahko zaustavil vojno. ZDA bi lahko izvajale velik vojaški in drugi pritisk, ki bi zagotovo končal spopad.

Da bi se razumel Dayton, je potrebno razumeti anglosaško pravo. Bosanska ureditev je kontinentalno pravo, Dayton pa večinoma anglosaško. Imate anglosaško ustavo v kontinentalnem pravnem redu. To je dobra podlaga za razsikovanje in razumevanje. Anglosaško pravo ni postavljalo vprašanja agresije Bosne, Hrvaške in Srbije, temveč je samo potrdilo dogovor med tremi stranmi. Še to, takrat Milošević ni imel nobene pravice zastopati Srbije, saj ta takrat sploh ni bila subjekt mednarodnega prava, temveč je bila ZRJ, ampak so ga legalizirali. Izetbegović je takrat predstavljal BiH, ampak dejansko ne celotne, saj je predstavljal Bošnjaško oz. Muslimansko stran. Ni imel odobritve ne parlamenta in ne predsedstva. Tudjman se je legaliziral sam, saj je imel de facto kontrolo nad hrvaškimi silami v BiH. S tem sta Tudjman in Milošević tudi priznala, da sta sodelovala v vojni.

Od kod pritiski?

Mislim, da je bil tukaj predvsem pritisk na bosansko stran, da podpiše, saj je bila najslabša po vojaški moči, hkrati pa je bil tudi embargo na nabavo orožju. Srbi so bili prav tako izčrpani, pa tudi Hrvati niso dosegli razdelitve ozemlja kot pred drugo svetovno vojno, tako kot so hoteli.

Težave z daytonom?

Največje težava je entitetsko glasovanje glede spejemanja odločitev parlamentarne skupščine, ker lahko ena entiteta blokira odločitve na ravni države. Predstavniški dom in Dom narodov funkcionirata na etnični pripadnosti, zaradi etničnega čiščenja je le malo npr. Hrvatov v Srbskih predstavniški telesi. Podobna situacija je na ravni federacije in Doma narodov, kjer v nekaterih kantonih ni dovolj Srbov, da bi lahko zapolnili vse funkcije po etničnem načelu, kot je

predvideno. Onemogočena je vrnitev razseljenih oseb in beguncev, vzpostavljena je državna uprava ki ne deluje. Vi imate tipično asimetrijo. RS je centralistična, potem je federacija, ki deluje na ravni desetih kantonov in potem še občine, ki so popolno nedelujoče. Še posebej federacija, ki ima 200 različnih ministrov. Pa še distrikt Brčko. Vse pa funkcionira na etničnem kriteriju. Etnični kriterij je pomemben, ne more pa biti dominanten. Danilu Türk je lepo rekel, da se more v BiH pri ustavnih spremembah upoštevati etnični in verski dejavnik, saj imate poleg treh konstitutivnih narodov tudi jude in druge. Tudi sodišče v Strasbourgu je odločilo, da mora BiH spremeniti ustavo, ki bi omogočala pasivno volilno pravico tudi drugim, ne samo Bošnjakom, Hrvatom in Srbom. Tega BiH še ni spremenila, zato se poraja vprašanje legitimnosti.

Proračun države porabi v večini uprava, tako da ga ni možno razvojno naravnati, saj se denar deli po določenem ključu, med entitetama in distriktom.

Postavlja se tudi vprašanje, ali je potrebno spremenit urad visokega predstavnika EU, čeprav je on del Daytonu in mora obstajati, dokler se ta v celoti ne implementira. Do uresničitve pa je še potrebno mnogo postoriti, sploh pri vračanju beguncev in razseljenih oseb.

Nadgradnja ali nov dokument?

Večina meni, da bi moralo priti do nadgradnje Daytonu, ampak mora bi dogovor med vsemi narodi. Saj tudi Dayton ni bil nikoli ratificiran, bil je vsiljen. Če pogledate Dayton, ne rabite biti pravnik, da razumete njegove pomanjkljivosti. Če upoštevate kontinentalno pravo, je celo neveljaven.

Problem vsega je načrt Z4, s katerim je bil Dayton v paketu mišljen. Ta plan je propadel. V Z4 se predvideva ena velika vrsta avtonomije za Srbe na Hrvaškem. Srbi tega niso hoteli sprejeti, Hrvati pa bi v tistem trenutku to verjetno sprejeli. Srbi so hoteli samostojno državo, ali pa da se to območje priključi njim.

EU ni postavila sprememb ustave kot pogoj za priključitev, ampak to zahteva, ker bi takšen sistem odločanja, kot je v BiH sedaj, onemogočal sprejemanje odločitev v BiH. Bosna je princip, na katerem počiva Evropa. Če v Bosni različni ljudje ne morejo živeti skupaj, kako naj potem v Evropi? Če bo Evropa nasedla na diskurz Milorada Dodika in podobnih, da se moramo vsi razdeliti itd., potem se lahko začnejo po etničnih in verskih načelih deliti tudi Ljubljanske ulice. Ljudje so v Bosni živeli skupaj skozi stoletja brez nekih večjih problemov, to dokazuje zgodovina.

Ustavne spremembe leta 2006?

Takrat stranki Harisa Silajdžića in stranka Boža Ljubića (HDZ 1991) nista glasovali za tisti aprilski paket ustavnih sprememb. Ključni problem v tem paketu je bilo entitetsko glasovanje, to

pomeni, da lahko določeno število poslancev iz ene entitete zablokira sprejetje zakonov. Temu Silajdžić nasprotuje tudi sedaj. Potem je bil predviden en predsednik in dva podpredsednika. Potem je bila reforma policija, ki je bila tudi kasneje izvedena, vendar ta bolj zadovoljuje Evropo, saj na papirju vse lepo izgleda, ni pa funkcionalno. Težko je biti koordinator vseh različnih policij v BiH, zato represivni aparat ne opravlja svoje vloge. Reforma vojske je pozitivna, vodil jo je namestnik visokega predstavnika.

Je možno po volitvah jeseni pričakovati spejetje ustavnih sprememb?

V takšni politični konstelaciji kot je sedaj in bo približno enaka tudi po volitvah, to ni možno. Lahko se zgodijo kakšni kozmetični popravki, korenitih sprememb pa ne bo.

Ali je sporazum ustvaril politične pogoje, da se ne more

Seveda, saj je Dayton zaprl prostor. Ustvarja dve državi v eni republiki, čeprav niso subjekt mednarodne skupnosti, obnašajo se pa tako. Sploh republika Srpska.

Zakaj lahko Milorad Dodik uspeva v RS?

Mislím, da je mednarodna skupnost zapustila BiH, to se vidi po tem, da so pošiljali vedno bolj nekvalitetne visoke predstavnike. Ti bi lahko uporabili »bonska« pooblastila in odstranili Dodika, pa tega niso storili. Inzko pa dejansko sploh ne opravlja svojega dela, saj je birokrat, moral pa bi se ukvarjati z zelo zahtevnimi notranjimi delitvami.

So v Bosni stranke, ki se formirajo na neetničnih načelih?

Je tukaj socialdemokratska stranka, ki pa ima težave s svojim vodstvom, ki bi se moralo menjavati po etničnem ključu. To je Zlatko Lagumdžija. Imate stranko za Bosno in Hercegovino, tudi stranka demokratske akcije, sicer bošnjaška stranka, ima tudi nekaj hrvaških članov.

Kdaj bi lahko Bosna delovala brez pritiska visokega predstavnika?

Hitro, če bi se mednarodna skupnost dejansko lotila BiH in preprečila vojnim zločincem, da pridejo do funkcij. Visoki predstavnik bi lahko to preprečil, pa ni.

Politične elite pravijo, da je Dayton ovira za vse, pa ni. Da se izboljša standard, šolstvo itd., za to ni ovira. Dayton je razdelil tudi premoženje med entitetama, tudi vojaško. To je sedaj problem, saj se BiH ne bi mogla vključiti v zvezo NATO, saj bi se moralo vojaško premoženje prenesti na raven republike. Tega republike Srpska ne dovoli. Članstvo v zvezi nato je za BiH prioriteta, da bi se zavarovala notranjih delitev.